

SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE

Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić *

UDK: 323.28:616.89-008.441.44

323.28:159.9

323.28:005

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5.X.2012.

Prihvaćeno: 14.XII.2012.

Sažetak

Samoubilački terorizam, umiranje uz ubijajne drugih, kao oblik djelovanja usmjeren na ostvarenje političkih ciljeva postoji od antičkog doba. To je oblik nasilnog djelovanja u kojem je život oružje. Taj najsmrtonosniji teroristički *modus operandi* eskalirao je početkom 21. stoljeća od kada je i zaokupio interes akademske zajednice. Samoubilački terorizam je operativna metoda prema kojoj čin terorističkog udara ovisi o smrti počinitelja. Predumišljajna sigurna smrt izvršitelja je preduvjet za uspješan udar. Za razliku od razdoblja početaka suvremenog samoubilačkog terorizma 1980-ih kada su se prosječno događala tri samoubilačka akta godišnje, danas je broj akata na godišnjoj razini povećan stotinu puta. Većinu udara izvršile su sekularne terorističke organizacije. Prema najnovijim istraživanjima samoubilački terorizam eskalira u uvjetima vojne okupacije i političke kontrole teritorija koji terorističke organizacije/teroristi smatraju Domovinom. Riječ je o strateškom, racionalnom i bitno efikasnom obliku djelovanja radi ostvarenja političkih ciljeva.

Ključne riječi: samoubilački terorizam, život kao oružje, strateški učinci, racionalni izbor, multi-kauzalni model.

* Dr.sc. Mirko Bilandžić (mbilandz@ffzg.hr) docent je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Aleksandra Grubić (a_grubic@yahoo.com) magistra je sociologije iz Splita. Rad je nastao u okviru istraživačkog projekta „Vojna kultura i identitet OS RH“ (0130670) koji se vodi na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rad je proizašao iz diplomskog rada (obranjen 29. lipnja 2012.) pod naslovom „Socijetalne dimenzije samoubilačkog terorizma“ koji je Aleksandra Grubić izradila pod mentorstvom dr.sc. Mirka Bilandžića, docent, na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rad je inicijalno najavljen na „IV. Konferenciji Hrvatske platforme za smanjenje rizika od katastrofa“ koja je održana 13. prosinca 2012. u Zagrebu. Ovaj je rad bitno proširena, dopunjena i doručena verzija.

UVOD

Unatoč širokom istraživačkom interesu terorizam je još uvijek jedna od kontroverznijih tema društvenih znanosti oko koje postoji niz dilema i prijedora (Spencer, 2006.). Time se terorizam uklapa u shvaćanja prema kojima su poticaji koji oblikuju spoznajno polje društvenih znanosti (prvenstveno sociopolitološko kada se radi o terorizmu) toliko brojni i razgranati da ih je nemoguće eksplikativno svoditi na bilo koju jedinstvenu paradigmu (Kalanj, 1994.). Jedan od prijedora jest nepostojanje općeprihvaćene generičke definicija terorizma. Može li se stoga razumijeti terorizam ako se ne može odrediti značenje neke riječi koje predstavlja ishodište svakog znanja ili mišljenja? Walter Laqueur tvrdi da generička definicija terorizma nije postignuta naprosto iz razloga što nema definicije koja može u potpunosti pokriti sve inačice terorizma koje su se pojavile kroz povijest (Laqueur, 1987.: 11). Njegova predviđanja izrečena još sredinom 1970-ih kako takva definicija neće biti postignuta niti u predvidljivoj budućnosti pokazala su se istinitima (Laqueur, 1977.: 5-7). Postavlja se i pitanje može li se terorizam znanstveno proučavati makar nije definiran? Znanstveno-stručna stajališta su polarizirana. Za razliku od znanstvenika, poput Jacka Gibbisa, koji smatraju da znanstvena istraživanja zahtijevaju definiranje objekta istraživanja s elementima teorijskog značaja i empirijske primjenjivosti (Gibbs, 1989.), Walter Laqueur je na stajalištu da se terorizam može znanstveno proučavati makar nije definiran (Laqueur, 1977.: 3). Ovako suprotstavljena znanstvena i stručna stajališta opravdano nameću potrebu daljnjeg izučavanja terorizma, time i njegovih specifičnih *modus operandi* kao što je samoubilački terorizam. No, prethodno je potrebno odgovoriti na pitanje što je to terorizam? Analizom frekvencija pojedinih riječi u više od 100, do sredine 1980-ih objavljenih, relevantnih, definicija terorizma Alex Schmid i Albert Jongman (1988.) ukazali su na definiciju terorizma. Terorizam je uporaba nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva. Nema terorizma bez terora, no svaki teror, svako nasilje, ne označava i terorizam. Da bi određeni fenomen bio terorizam, akt terora, akt nasilja mora imati politički cilj. Terorizam predstavlja sječište politike i nasilja s težnjom prisvajanja moći.¹ Nasilje je *sine qua non* terorizma i njegovih aktera (terorističkih organizacija i država) koji su uvjereni da jedino kroz nasilje u društvu mogu dostići svoje dugoročne političke ciljeve (Hoffman, 2006.). Za terorizam, u krajnjoj liniji, nisu tipična djela terora sama po sebi koliko njihova namjeravana politička funkcija. Terorizam se koncipira kao nezavisna, dovoljna i presudna politička strategija (Townshend, 2003.: 5-14). Za potrebe ovog rada prihvaćamo definiciju terorizma koju iznose Brenda i James Lutz. Prema njima, terorizam sadrži šest elemenata. Terorizam (1) uključuje uporabu ili prijetnju nasiljem (2) od strane organizirane grupe (3) kako bi se postigli politički ciljevi. Nasilje (4) je usmjereno protiv ciljne publike, koja nadilazi neposredne žrtve, koje su često ne-

¹ Time su teorije moći prikladan teorijski okvir za razmatranje terorizma i njegovog specifičnog oblika - samoubilačkog terorizma. Klasično realističko određenje moći, ono Maxa Webera, tvrdi da je moć sposobnost da se vlastitom voljom drugima nameće željeno ponašanje, to je vjerojatnost da će jedan akter tog odnosa ostvariti svoj cilj unatoč protivljenju drugih aktera (Giddens, 2007.; Haralambos i Holborn, 2002.; Kalanj, 1994.).

vini civili. Nadalje, (5) dok država može biti počinitelj nasilja ili cilj, činom terorizma smatra se samo onaj čiji drugi subjekt nije država. Konačno, (6) terorizam je oružje slabih (Lutz i Lutz, 2010.). Terorizam je, dakle, oblik tzv. asimetričnih sukoba. Riječ je nesimetričnim prijetnjama u odnosu na državnu silu (za razliku od rata gdje se djeluje uporabom simetrične sile). Terorizam je specifični oblik političko-vojne interakcije između dvaju aktera.² Ta je interakcija nelegalna i asimetrična, budući da su terorističke organizacije nelegalne i nisu priznate kao legitiman partner (od strane država) u sukobu, kao što su to, primjerice, akteri u ratnom sukobu između dviju država (Lizardo, 2008.).

TEORIJSKO - KONCEPTUALNI OKVIR RAZUMIJEVANJA SAMOUBILAČKOG TERORIZMA

Samoubilački terorizam kao oblik djelovanja postoji od davnina. To su prakticirali politički oponenti rimskoj vladavini Julija Cezara. Samoubilački terorizam su koristili židovska sekta *sicairisi* za vrijeme rimske okupacije Judeje, na određeni način kršćanski pokret mučeništva (*martyrdom movement*) za vrijeme islamskog emirata u Kordobi u 9. stoljeću te islamski hašašini tijekom ranih križarskih ratova (Hassan, 2011.; Atran, 2003.). Ipak tek je eskalacija samoubilačkog terorizma početkom 21. stoljeća usmjerila pažnju znanstvenika na ovaj fenomen.³

Generičko određenje samoubilačkog terorizma⁴ nije postignuto.⁵ Teroristi samoubojice ubijaju druge istovremeno umirući odnosno umiru ubijajući druge. Oni su "humane vremenski tempirane bombe" (*human time bomb*), odabiru vrijeme i mjesto udara uzrokujući smrt sebe i drugih (Weinberg i dr., 2003.). Riaz Hassan profesor na Sveučilištu Flinders, Adelaide, samoubilački terorizam određuje kao ciljanu uporabu autodestrukcije čovjeka spram percipiranog neprijatelja zbog političkih razloga (Hassan, 2011.: 18). Prema izraelskom stručnjaku Boazu Ganoru samoubilački terorizam

² Kao akteri terorizma ubičajeno se ističu nedržavne terorističke organizacije i države. No, treba naglasiti da postoje tri strateška aktera terorizma: treći akter je javnost. Javnost je izravna (žrtve) ili neizravna (strah kao psihološki učinak terorizma) meta terorističkog djelovanja. Konkretni akt terora također djeluje kao trodimenzionalan odnos počinitelj - žrtva - publika. Vidi: Cronin, 2009.

³ U veljači 2000. The International Institute for Counter-Terrorism (ICT) odražao je međunarodnu konferenciju na Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel. Tema konferencije bio je samoubilački terorizam, a kao njezin rezultat objavljen je zbornik radova koji predstavlja jednu od prvih sveobuhvatnih studija o samoubilačkom terorizmu. Vidi: IDC Herzliya, 2000.

⁴ U literaturi se uz pojam samoubilački terorizam (*suicide terrorism*) mogu pronaći i neki drugi termini koji se ponekad koriste kao sinonimi, primjerice: samoubilačke misije (*suicide missions*), bombaši samoubojice (*suicide bomber*) ili čovjek-bomba (*human bomb*). Vidi: Hafez, 2006.; Gambeta (2005.)(ed.).

⁵ Primjenom teorije/tehnike prepoznavanja obrasca neka, donekle slična, ishodišta za razvojne elemente samoubilačkog terorizma moguće je naći u drugim fenomenima političkog protesta, primjerice političkom samoubojstvu ili štrajku glađu.

je operativna metoda prema kojoj čin terorističkog udara ovisi o smrti počinitelja. Ovo je jedinstvena situacija u kojoj je terorist potpuno svjestan da planirani napad neće biti izvršen ako se ne ubije. Terorist ne može izvršiti svoju misiju i ostati živ u isto vrijeme. Sve dok postoji mogućnost izvršenja terorističkog udara bez smrti izvršitelja ne može se govoriti o samoubilačkom terorizmu (Ganor, 2000.). Yoram Schweitzer moderni samoubilački teror određuje kao nasilan, politički motiviran udar, namjerno i svjesno izvršen od strane osobe koja ubija sebe zajedno s odabranim metama. Predumišljajna sigurna smrt izvršitelja je preduvjet za uspješan udar (Schweitzer, 2001.). U pokušaju da pridonese razjašnjenju koncepta samoubilačkog terorizma u izvrsnom radu "Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay" Martha Crenshaw (2007.) je analizirala određenje samoubilačkog terorizma naznačeno u trinaest radova istaknutih stručnjaka (primjerice: Mia Bloom, Robert A. Pape, Diego Gambetta, Raphael Israeli, Ami Pedahzur, Barbara Victor) objavljenih u razdoblju od 2002. do 2006. godine. Prema njezinom stajalištu precizno određenje pojma važno je kako zbog analitičke jasnoće i konzistentnosti, stvaranja na metodološki jedinstvenim kriterijima zasnovanih baza podataka o samoubilačkom terorizmu tako i zbog određenja i primjene efikasnih protuterorističkih politika i akcija u odnosu na samoubilački terorizam. U tim okvirima postavlja se nekoliko istraživačkih pitanja. Postoji li razlika između 1) situacija u kojoj terorist očekuje da će biti ubijen od strane snaga sigurnosti, 2) situacija u kojima teroristi ne očekuju da će biti ubijeni od strane snaga sigurnosti, ali su situacije tako rizične da teroristi teško mogu preživjeti (tzv. misije iz kojih nema bijega - *no escape mission*) te 3) situacija u kojima terorist svjesno ubija sebe ubijajući druge? Niz slučajeva uvjerljivo ilustrira naznačene dileme. Atentatori (njezini tjelohranitelji) na indijsku premijerku Indiru Gandhi koji su je smrtno ranili 31. listopada 1984. godine, uhićeni su i poslije osuđeni na smrtnu kaznu. Teroristički udar islamističkih organizacija na madridsku željezničku postaju u ožujku 2004. godine bio je konvencionalan udar: teroristi su postavili eksploziv u vlakovima. No, naknadno se suočivši s mogućnošću uhićenja pojedini članovi terorističke grupacije ubili se sebe, ubivši pritom i španjolskog policijskog časnika. Prijepor kod određenja samoubilačkog terorizma izaziva i slučaj kada namjeravani stvarni samoubilački teroristički udar bude spriječen od strane snaga sigurnosti ili izvršitelj odustane od izvršenja. Može li se takav slučaj smatrati samoubilačkim terorizmom? Ništa manje dilema ne izazivaju voljni element i namjera izvršitelja udara. Može li se slučaj kada su izvršitelji prisiljeni na izvršenje samoubilačkog udara smatrati samoubilačkim terorizmom? Zaključujući razmatranja Martha Crenshaw sumira određenje samoubilačkog terorizma: prema široj definiciji samoubilački terorizam uključuje svaki slučaj u kojemu napadač očekuje da će biti ubijen, dok uža definicija, uključuje isključivo one situacije u kojima se napadač ubije (Crenshaw, 2007.). Robert Pape smatra da se samoubilački terorizam razlikuje od drugih tipova izvršenja terorističkih akata time što napadač ne očekuje preživjeti misiju te često koristi metode napada koje za uspjeh udara zahtijevaju smrt napadača (Pape, 2003.). U knjizi *Cutting the Fuse* (Pape i Feldman, 2010.) samoubilačke teroriste određuju kao konačne pametne bombe (*ultimate smart bomb*), to su ljudi koji ubijaju sebe u misijama ubijanja drugih. Čikaški projekt o sigurnosti i terorizmu (*Chicago Project*

on Security and Terrorism - CPOST) Sveučilišta u Čikagu (*The University of Chicago*) koji predstavlja najsvēobuhvatniju bazu podataka⁶ o samoubilačkom terorizmu taj je pojam odredio na sljedeći način: samoubilački udari su udari u kojima napadači ubijaju druge istovremeno ubijajući sebe. Upravo je to određenje na temelju kojega je i nastala najsvēobuhvatnija svjetska baza znanja/podataka o terorizmu - CPOST (Data CodeBook, 2008.).⁷

STRATEŠKA LOGIKA: RACIONALNOST SAMOUBILAČKOG TERORIZMA

Suvremeni samoubilački terorizam, uostalom kao ni terorizam uopće, nije inovacija nedržavnih entiteta.⁸ Povijesno promatrano, bio je to oblik državnog djelovanja korišten u okviru širih ratnih djelovanja. Riječ je o japanskim kamikazama (jap. *Shinpu*, engl. *divine wind* - božanski vjetar) iz Drugoga svjetskog rata. Analiza japansko-američkog ratnog sukoba ukazala je da je taj tip terorističkog djelovanja izabran od strane slabije strane u odnosu asimetrične vojne moći. Japancima se nije činilo da će uporaba drugih, konvencionalnih, borbenih sredstava donijeti željeni rezultat. Kamikaze su bili dobrovoljci koji su to postali pod određenim grupnim pritiskom u organizacijskom okviru pod vodstvom karizmatičnih lidera. To će ostati temeljna obilježja (asimetrični sukob, dobrovoljnost, racionalni izbor, socijalni pritisak i socijalno priznanje, konkretna okolina) samoubilačkog terorizma do danas.⁹ U filipinskoj bici u studenom 1944. godine admiral Takijiro Onishi tražio je dobrovoljce za „specijalni udar“ (*tokkōtai*) koji će „transcendirati život i smrt“. Bio je to prvi udar pilota-samoubojica. Do kraja Drugoga svjetskog rata gotovo 4000 japanskih pilota ubilo se zabijajući svoje avione u savezničke snage u filipinskoj bici te bitkama za Okinawu, Kyushu, and Iwo Jimu. U bici za Okinawu u proljeće 1945. godine, 2000 kamikaza udarili su avionima u 300 američkih brodova ubivši 5000 Amerikanaca. Bio je to jedan od najtežih gubitaka u američkoj pomorskoj vojnoj povijesti (Hill, 2005.; Atran, 2003.; Hassan, 2011.).

Samoubilački terorizam svoje učinke prvi put je dokazao u Libanonu početkom 1980-ih gdje je i nastao. Kaotična libanonska situacija nakon atentata na predsjednika Bašira Gemayela u rujnu 1982. godine, izraelska invazija na Libanon, ostanak multi-

⁶ Sveobuhvatna baza podataka o samoubilačkom terorizmu je i Flinders University Suicide Terrorism Database (FUSTD), Adelaide, Australija. Baza podataka je nastala u razdoblju 2005.-2008., i u njoj je obrađeno 1200 akata za razdoblje 1981.-2006. koje je izvršilo 1327 osoba.

⁷ U bazu podataka nisu uključeni slučajevi tzv. samobilačkih misija. Riječ je o slučajevima u kojima napadač očekuje da će biti ubijen od strane drugih aktera (snage sigurnosti), ali ne izvrši samoubojstvo.

⁸ Riječ teror prvi put je utisnuta u politički rječnik u vrijeme Francuske revolucije. Za tadašnje državne vlasti terorizam (teror) je bio poželjan oblik ponašanja, sredstvo za konsolidaciju i uspostavu vlasti.

⁹ Raphael Israeli u označavanju islamističkih samoubilačkih terorista po uzoru na kamikaze koristi pojam "islamikaze".

nacionalnih snaga (Amerikanci, Francuzi i Talijani) koje su imale zadatak stabilizirati libanonsku situaciju i nadgledati odlazak Palestinske oslobodilačke organizacije iz Bejruta, masakr palestinskih izbjeglica u Sabri i Šatili bili su kontekst u kojem je 1982. godine stvoren islamistički šijitski Hezbolah (*ar. Hizb Allah, engl. Hezbollah, Party of God* - Božja stranka). Upravo je Hezbolah prvi dokazao geopolitičke efekte strategije samoubilačkog terorizma.¹⁰ Svim terorističkim organizacijama, kasnijim korisnicima samoubilačkog terorizma, Hezbolah je predstavljao uzor i kriterij željenog uspjeha: pod pritiskom samoubilačkog terora Amerikanci 1984. i Izraelci 2000. godine bili su prisiljeni napustiti Libanon. Od početka 1980-ih do danas samoubilački terorizam sastavni je dio sociopolitičke svakodnevnice diljem svijeta. No, za razliku od tadašnjeg razdoblja kada su se prosječno događala tri samoubilačka akta godišnje, danas je broj akata povećan sto puta: u razdoblju 2004.-2009. diljem svijeta izvršeno je prosječno 300 samoubilačkih akata (Pape i Feldman, 2010.: 5). Zašto se dogodila eskalacija samoubilačkog terorizma? Odgovor je vrlo jednostavan: to je efikasno sredstvo za postizanje političkih ciljeva. Činjenica da je Hezbolah prvi prakticirao samoubilački terorizam kao strategiju poslužila je mnogim analitičarima kao argument da je islamistički fundamentalizam odnosno religija glavni motivirajući faktor za samoubilački terorizam. Ne treba posebno isticati da su takvi raniji stručni i novinarski zaključci utjecali i na današnje uobičajeno shvaćanje da su teroristi samoubojice religijski motivirani. No, znanstvenici su dokazali sasvim suprotno. Samoubilački terorizam motiviran je političkim razlozima, religija je u određenim slučajevima tek ideološki pokretač koji terorističke organizacije koriste za mobiliziranje i opravdavanje nasilnih akcija, a ne glavni motivator akcije (Hassan, 2011.; Sheehy-Skeffington, 2009.).

Znanstvenici Sveučilišta u Čikagu stvorili su Čikaški projekt o sigurnosti i terorizmu (CPOST)¹¹ koji predstavlja najsveobuhvatniju bazu podataka o samoubilačkom terorizmu. Analizom baze podataka uočava se da je od 1981. do 2011. izvršeno 2297 akata u kojima je ubijeno 29.951 osoba (13,1 po jednom udaru), dok su ukupno ranjene 76.332 osobe odnosno 33,3 osobe po jednom udaru (*Tablica 1*).

Tablica 1. Broj samoubilačkih terorističkih udara 1981.-2011.

Ukupan broj terorističkih akata	2297
Ukupan broj smrtno stradalih	29.951
Ukupan broj ranjenih	76.332
Broj smrtno stradalih po jednom aktu	13,1
Broj ranjenih po jednom aktu	33,3

Izvor: *Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST*, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

¹⁰ Prvi samoubilački teroristički akt u Libanonu i na Bliskom istoku uopće dogodio se u prosincu 1981. kada je neidentificirani bombaš samoubojica napao iračko veleposlanstvo u Bejrutu.

¹¹ Prva kompletna verzija baze podataka publicirana je u kolovozu 2003. u *American Political Science Review*. Od tada se baza kontinuirano nadograđuje prema jedinstvenim metodološkim kriterijima određenim u CPOST Data Research and Collection Manual. Vidi: Data CodeBook, 2008.

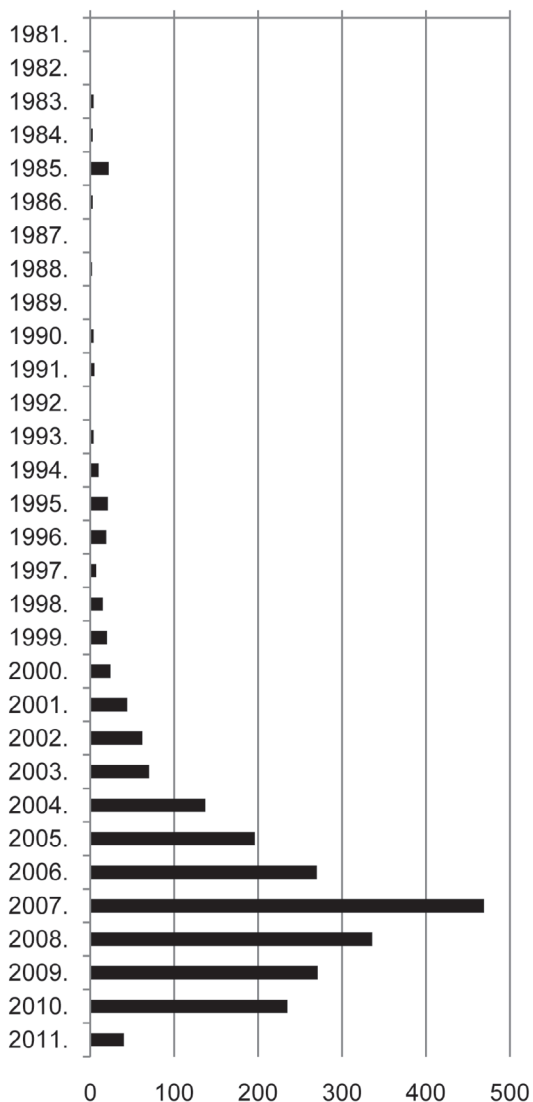
Tijekom 1980-ih prosječno su izvršena tri samoubilačka akta godišnje, tijekom 1990-ih deset akata, početkom 21. stoljeća pedeset akata, dok se zadnjih godina izvrši prosječno tristo akata na godišnjoj razini. Najviše akata izvršeno je 2007.: 469 akata, zatim 2008. godine 336, a 2009. godine 271 samoubilački teroristički udar itd. (Tablica 2; Grafički prikaz 1).

Tablica 2. Broj samoubilačkih terorističkih udara godišnje: 1981.-2011.

Godina	Broj akata	Broj ubijenih	Broj ranjenih
1981.	0	0	0
1982.	1	100	40
1983.	4	447	306
1984.	3	35	49
1985.	22	439	303
1986.	3	33	24
1987.	1	100	27
1988.	2	37	11
1989.	1	25	25
1990.	4	14	3
1991.	5	62	135
1992.	1	4	0
1993.	4	247	78
1994.	10	210	438
1995.	21	272	709
1996.	19	310	1740
1997.	7	45	497
1998.	15	348	5322
1999.	20	85	259
2000.	24	272	635
2001.	44	3177	7296
2002.	62	590	2472
2003.	70	833	4245
2004.	137	1782	5165
2005.	196	2755	6308
2006.	270	2290	4475
2007.	469	5567	11694
2008.	336	2971	6993
2009.	271	3391	8245
2010.	235	2921	7152
2011.	40	589	1686
UKUPNO	2297	29.951	76.332

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

Grafički prikaz 1: Broj samoubilačkih terorističkih udara godišnje: 1981.-2011.

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna

Analizom se nadalje uočava da samoubilački terorizam postupno postaje globalni fenomen: četrdesetak država diljem svijeta suočeno je s takvim oblikom terorističkog djelovanja, među njima i Republika Hrvatska.¹² Pri tome treba istaknuti da je najveći broj akata koncentriran na desetak država/područja: Irak (979), Afganistan (545), Pakistan (277), Šri Lanka (107), Izrael (102), Ruska Federacija (60), Palestinska samouprava (56), Libanon (38), Turska (21) i Somalija 18 samoubilačkih akata (Tablica 3).

Tablica 3. Broj samoubilačkih terorističkih udara prema državama (1981.-2011.)

	Država	Broj udara	Broj ubijenih	Broj ranjenih
1	Afganistan	545	3604	5891
2	Alžir	16	345	1017
3	Argentina	1	85	200
4	Bolivija	1	2	10
5	Egipat	6	151	479
6	Finska	2	8	107
7	Indija	13	102	156
8	Indonezija	5	260	811
9	Irak	979	12768	31459
10	Iran	7	154	540
11	Izrael	102	730	4924
12	Jemen	11	100	131
13	Jordan	1	57	120
14	Kenija	1	160	3305
15	Kina	4	3	42
16	Kuvajt	2	10	77
17	Libanon	38	1112	724
18	Maroko	3	43	101
19	Mauritanija	1	0	3
20	Pakistan	277	4186	9670
21	Palestinska samouprava	56	69	288
22	Katar	1	1	12
23	Ruska Federacija	60	781	2365
24	SAD	1	2955	6291
25	Saudijska Arabija	8	89	542
26	Sirija	1	17	24
27	Somalija	18	233	298
28	Šri Lanka	107	1544	3643

¹² Republika Hrvatska ne nalazi se u CPOST-u makar je bila suočena sa samoubilačkim terorističkim aktom. Egipatska Islamska grupa (ar. al-Gama'at al-Islamiyya) u listopadu 1995. auto-bombom izvela je teroristički udar u Rijeci kojom prigodom je ranjeno 29 ljudi, dok je jedna osoba smrtno stradala.

Država	Broj udara	Broj ubijenih	Broj ranjenih
29 Švedska	1	0	2
30 Tadžikistan	1	2	25
31 Tanzanija	1	112	2439
32 Tunis	1	21	20
33 Turska	21	141	1331
34 Uganda	1	76	60
35 Ujedinjeno Kraljevstvo	1	52	0
36 Uzbekistan	3	10	12

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

U CPOST-u je od ukupno 2297 terorističkih udara utvrđena pripadnost izvršitelja u 1060 slučajeva, dok je u 1237 slučajeva izvršitelj nepoznate organizacijske pripadnosti. U izvršenju 1060 samoubilačkih akata sudjelovali su pripadnici gotovo 80 terorističkih organizacija.¹³ Najviše akata izvršili su talibani (390 akata), zatim Oslobođilački tigrovi tamilske domovine (*Libeartion Tigers of Tamil Eelam* - LTTE) iz Šri Lanke (103), Al-Kaida (92), palestinski Hamas (74), egipatski Islamski džihad (*ar. al-Jihad al-Islami, engl. Islamic Jihadi*) 40 akata, čečenske terorističke organizacije (31) te palestinski Al Fatah (*ar. Harakat al-Tahrir al-Vatanijja al-Filistinija*) 30 samoubilačkih udara. Treba istaknuti da se u bazi podataka nalaze zasebno evidentirani podaci za središnju Al-Kaidu, a zasebno za njezine afilijacije koje imaju riječ Al-Kaida u imenu, primjerice *Al Qaeda in Mesopotamia, Al-Qaeda in the Arabian Peninsula, Al-Qaeda in Iraq* itd. Kada se zbroje izvršeni samoubilački teroristički akti svih šest organizacija navedenih u bazi Al-Kaida je izvršila 153 samoubilačka akta (Tablica 4).

Tablica 4. Broj samoubilačkih terorističkih udara prema organizacijama izvršenja (1981.-2011.)

Organizacija	Broj udara	Broj ubijenih	Broj ranjenih
1920 Revolution Brigade	2	10	19
Abu-Dajanah al-Ansari Martyrdom Brigade	5	98	99
Aden-Abyan Army	1	1	0
Al Madina Regiment	1	2	7
Al-Aqsa Martyrs Brigade	10	65	378
Al-Fatah	30	62	616
Al-haramayn Brigades	1	9	150
Al-Jaysh al-Islami li Tahrir al Amaken al Muqaddasa	1	21	20
Al-Mourabito un Group	1	23	36

¹³ Rasprava o tome može li se svaku organizaciju navedenu u CPOST-u (primjerice pakistanske i afganistanske talibane) smatrati terorističkom organizacijom prelazi okvire ovog rada.

Organizacija	Broj udara	Broj ubijenih	Broj ranjenih
Al-Qaeda	92	4736	15.667
Al-Qaeda in Iraq	35	993	3008
Al-Qaeda in Islamic North Africa	6	34	84
Al-Qaeda in Mesopotamia	8	90	122
Al-Qaeda in the Arabian Peninsula	4	37	26
Al-Qaeda Organization in the Islamic Maghreb	8	223	628
Al-Shabaab	12	227	247
AMAL	2	103	101
Amjad Farooqi group	1	0	5
Ansar al-Islam	3	20	55
Arab Egyptian League	1	30	10
Arab Resistance Movement - Al-Rashid Brigades	1	10	14
Arab Socialist Ba'ath Party	3	137	17
Armed Islamic Group	1	42	250
Assirat al-Moustaqim	1	42	100
Babbar Khalsa International	1	18	0
Chechen Separatists	31	555	1316
Doku Umarov	1	37	180
Egyptian Islamic Jihad	1	5	18
Fatah al-Islam	2	17	26
Great Eastern Raiders Front	2	82	1000
HAMAS	74	540	3268
Harakat ul-Mujahidin	1	12	51
Hezbollah	6	125	286
Hizb-I Islami	6	29	66
Hizbul Mujahedin	3	8	45
Islamic Holy War	13	538	747
Islamic Jihad	40	157	878
Islamic Jihadist Union	1	2	5
Islamic Resistance	3	62	36
Islamic Revolutionary Movement	1	320	90
Islamic State of Iraq	25	480	1418
Jaish Ansar al-Sunnah	15	356	1020
Jaish-e-Muhammad	5	58	95
Jama'at Al-Tawhid Wa'al-Jihad	9	161	631
Jamaat Ansarullah	1	2	25
Jemaah Islamiya	4	242	691
Jund al-Sham	1	1	12
Jundullah	4	146	523
Karwan-e Naimatullah	1	22	50
Kurdistan Workers Party	15	43	164
Lashkar-e Abdullah	1	19	50
Lashkar-e-Islam	1	25	50

Organizacija	Broj udara	Broj ubijenih	Broj ranjenih
Lashkar-e-Jhangvi	10	242	506
Lashkar-e-Jhangvi Al-almi	2	64	346
Lashkar-e-Taiba	2	40	141
Lebanese Ba'ath Party	2	32	15
Lebanese Communist Party	1	5	0
Lebanese National Resistance Front	15	252	109
Liberation Tigers of Tamil Eelam	103	1518	3605
Mujahideen Shura Council in Iraq	1	3	5
Mujahideen Youth Movement	2	9	0
Mujahidin Shura Council	2	30	0
Partisans of the Sunni	1	14	23
Popular Front for the Liberation of Palestine	10	27	267
Popular Resistance Committees	1	0	2
Revolutionary People's Liberation Party/Front	2	5	28
Riyadus Salikhiin	3	29	94
Shumukh al-Islam	1	0	2
Soldiers of the Prophet's Companions Group	1	35	122
Syrian Social Nationalist Party	7	90	73
Taliban	390	3278	5110
Tanzim	1	0	1
Tehrik Taliban-e-Pakistan	50	796	2403
Teyrebazen Azadiya Kurdistan	1	0	32
Unknown Group	1237	13.194	31.510
Vanguard of Arab Christians	1	5	24

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

Nadalje, mete samoubilačkih terorističkih udara su sljedeće:

- sigurnosne snage: 1498 udara (63,9% od ukupnog broja) pri čemu je bilo 13.185 ubijenih i 27.443 ranjenih osoba (8,8 osoba je smrtnost po jednom udaru);
- političke mete: 283 akta (12,1%) pri čemu je bilo 7127 ubijenih i 22.542 ranjenih osoba (25,2 osobe je smrtnost po jednom udaru);
- civilne mete: 542 teroristička udara (23,1%) pri čemu je ubijeno 13.860, a ranjeno 37.678 ljudi (smrtnost iznosi 25,7 osoba po jednom udaru), pri čemu civili čine najveći postotak žrtava samoubilačkih terorističkih udara: 40,4%.

Što se tiče korištenog „oružja“ auto-bombe korištene su u 1193 slučaja (51,3%), dok je smrtonosni pojas korišten u 714 slučajeva (30,7%). Najveću letalnost naravno zbog udara na SAD 11. rujna 2001. ima uporaba aviona za samoubilačke akte. Avion je korišten u dva navrata i na taj način je ubijeno 48,1% od ukupno ubijenih.

Zanimljivi su rezultati analize u pogledu spolne i religijske strukture terorista-samoubojica (*Tablice 5 i 6*). U bazi se nalaze podaci za 2288 udara u kojima je sudjelovalo 2748 osoba. U 1611 udara koje su izveli muškarci sudjelovalo je 1858 osoba (67,6%). Žene su izvele 125 udara i u njima je sudjelovalo 145 žena (5,3%). Za 552 udara (27,1%) podaci nisu utvrđeni.

Religijska pripadnost izvršitelja utvrđena je u 295 samoubilačkih udara koje je izvršilo 378 osoba. Među njima je 176 hinduista, jedan kršćanin, 11 sekularnih osoba, jedna osoba nije religiozna, dok su 189 osoba muslimani.

Tablica 5. Spolna struktura terorista-samoubojica (1981.-2011.)

Spol	Broj napadača	Broj napada	Broj ubijenih	Broj ranjenih
Muškarci	1858	1611	20.844	54.515
Žene	145	125	1544	3190
Nepoznato	745	552	7471	18072
Ukupno	2748	2288	29.859	75.777

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

Tablica 6. Religijska struktura terorista-samoubojica (1981.-2011.)

Religijska pripadnost	Broj napadača	Broj napada	Broj ubijenih	Broj ranjenih
Kršćani	1	1	10	13
Hinduisti	176	103	1366	3282
Muslimani	189	145	4879	17.182
Bez pripadnosti	1	1	8	25
Sekularni	11	10	307	185
Nepoznato	2370	2002	23.289	55.092

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php, učitano 8. rujna 2012.

Eskalacija samoubilačkog terorizma, broj samoubilačkih akata i njihova letalnost¹⁴ nameću potrebu traženja odgovora na barem tri pitanja: 1) zašto se događa i zašto je eskalirao samoubilački terorizam; 2) je li samoubilački terorizam strateški akter na međunarodnoj sceni i slijedi li stratešku logiku te 3) radi li se o racionalnom izboru djelovanja?

¹⁴ Procjenjuje se da je smrtonosnost pojedinačnog samoubilačkog akta i do 12 puta veća od ostalih tipova terorističkog djelovanja. Prema statistikama, makar čini mali broj ukupnih terorističkih akata odgovoran je za veliki broj žrtava. Primjerice u razdoblju 1980.-2001. samoubilački terorizam činio je 3% ukupnih akata, dok je uzrokovao 70% ukupnih smrtnih slučajeva. U razdoblju 1981.-2006. činio je 4% akata, a uzrokovao 32% smrtnih slučajeva. Vidi: Pape i Feldman, 2010.:5; Hassan, 2011.: 26; Arce i dr., 2009.

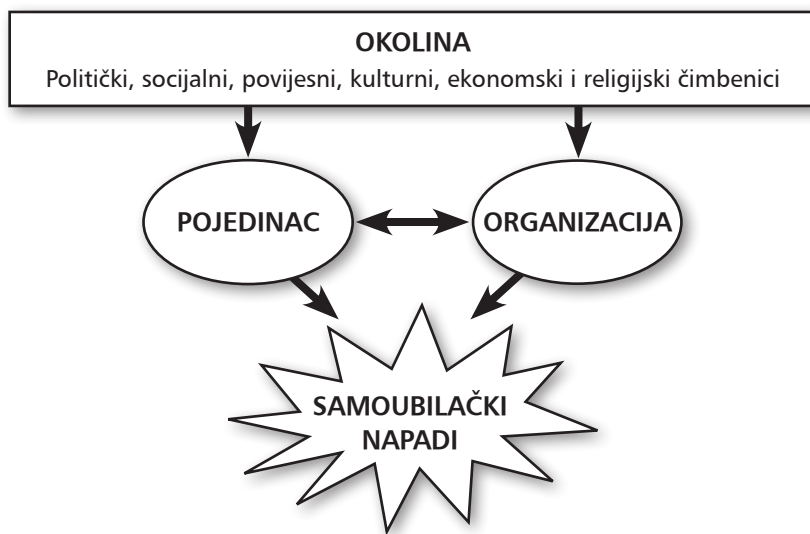
Odgovor na prvo pitanje upućuje na istraživanje etiologije terorizma. Zašto određene društvene grupacije koriste terorizam kao strategiju, zašto koriste teror kao instrument političke borbe, kao instrument za ostvarenje političkih ciljeva, dok druge društvene grupacije koje djeluju u istom ili sličnom sociopolitičkom kontekstu to ne čine? Terorizam je prvenstveno izraz krize i nezadovoljstva pojedinim političkim, socijalnim, ekonomskim, ideološkim i religijskim kretanjima i previranjima. Usmjeren je na ostvarenje političkih ciljeva nasilnim sredstvima zbog nemogućnosti (stvarne ili percipirane) da se oni ostvare na drugi način. Terorizam je proizvod i rezultat međusobno višestruko isprepletene kombinacije niza čimbenika: povijesnih, političkih, socijalnih, kulturoloških, ideoloških, religijskih, gospodarskih, psiholoških. Složenost terorizma upućuje na zaključak da je nemoguće uporabom pojedinačnih uzroka i pristupa objasniti terorizam u potpunosti. Svaki od „slučajeva terorizama“ jedinstveni je *sui generis* slučaj (Bilandžić, 2010.). No to ne znači da ne postoje i zajednička obilježja. Prema rezultatima dosadašnjih studija samoubilački terorizam je moguće analizirati kroz tri pristupa: a) psihologijski/individualni koje je usmjeren na pojedince; b) organizacijski/strateški koji analizira samoubilački terorizam kao efikasnu strategiju za postizanje političkih ciljeva; c) istraživanje kroz prizmu (društvene) okoline/strukturalni pristup gdje su obrazloženja fokusirana na socijalne odnosno situacijske faktore koji dovode do samoubilačkog terorizma. Socijalni uvjeti pogoduju poticanju altruističnog žrtvovanja (*altruistic sacrifice*) pojedinaca za dobrobit društvene zajednice kojoj pripadaju. Assaf Moghadam smatra da je za studije samoubilačkog terorizma najprimjereniji tzv. multi-kauzalni model/pristup (*multi-causal model/approach*).¹⁵ Kao integrirani okvir ovaj model (*Grafički prikaz 2*) ima kako teorijsku tako i praktičnu *policy* važnost. Model uključuje tri razine promatranja: individualnu razinu, organizacijsku i razinu okoline. Individualna razina nastoji utvrditi motive pojedinaca za izvršenje samoubilačkog terora. Samoubilački udari su instrumentalizirani, organizirani udari, to nisu inicijative individualaca.¹⁶ Ti su udari racionalan izbor terorističke organizacije koja ih vidi kao efikasno sredstvo. Motivi i ciljevi organizacije različiti su od pojedinačnih ciljeva. Organizacija je ta koja u skladu sa svojim ciljevima planira, organizira i pruža ukupnu podršku za izvršenje samoubilačkog akta. Za razliku od personalnih, organizacijski motivi su taktičkog i strateškog karaktera. Stoga je organizacija druga razina analize. Individualci i organizacije ne djeluju u vakuumu. Analiza okoline je važna jer istražuje strukturalne faktore i uvjete (političke, socijalne, povijesne, ekonomske, kulturne i religijske) koji stvaraju kontekst odnosno utječu na pojedince i organizacije usmjeravajući ih samoubilačkom terorizmu. No, ti faktori sami po sebi ne dovode do samoubilačkog terorizma. Za to

¹⁵ Ovaj je model prilagodba koncepta Kennetha Waltza koji je kroz različite razine analize tijekom 1950-ih istraživao uzroke rata. U njegovoj analizi na drugoj je razini država, a na trećoj međunarodni poredak. Rezultate istraživanja Waltz je objedinio u knjizi *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*.

¹⁶ Terorizam uopće nije izolirani akt pojedinaca. Jedan od slučajeva koji se može smatrati izuzetkom jest slučaj američkog profesora Theodora "Teda" Kaczynskog (UNABOMBER) koji je u razdoblju 1978.-1995. ubio troje i ranio 23 ljudi. Taj slučaj američki Federalni istražni ured (FBI) okarakterizirao je kao "unutarnji terorizam". Kaczynski je osuđen na kaznu doživotnog zatvora. Vidi: Kearns, 2010.

su potrebne intervenirajuće varijable, a to su pojedinci koji su motivirani za izvršenje samoubilačkih udara i organizacije kojima je to sredstvo za ostvarenje cilja. S druge strane, izvršeni samoubilački akti utječu na društvenu okolinu. Unutar društvene okoline postoje dubinski uzroci (*precipitants*) i neposredni povodi (*preconditions*) koji dovode do samoubilačkog terorizma. Multi-kauzalni model ukazuje da među razinama postoji interakcija i međusobni višestruko isprepleteni utjecaji no u konačnici sinergijski vode samoubilačkom terorizmu (Moghadam, 2005.).¹⁷

Grafički prikaz 2. Samoubilački terorizam: Multikauzalni model

Strateški pristup odnosi se na međusobnu interakciju aktera odnosno na svijest sudionika o tome da akcije jednog aktera utječu na ishode drugog. Svaki od aktera djeluje na temelju uvjerenja o potpuno i točno anticipiranim akcijama/reakcijama drugog aktera. Dakle, konačan ishod uvjetovan je kako vlastitim akcijama tako i akcijama drugih. Strateški akteri kod terorizma su terorističke organizacije i države. Prema strateškom modelu terorizam je baziran na logici posljedica, na sposobnosti da natjera vladu na ustupke i suoči je s posljedicama neizvršavanja zahtjeva terorista. Logika samoubilačke terorističke strategije je jednostavna: suprotstavljenim društvenim grupacijama nanijeti takvu bol koja će pretegnuti nad njihovim interesima za pružanje otpora što će dovesti do prihvaćanja zahtjeva terorista (Pape, 2003.). To je oblik političke prisile. Samoubilački terorizam bitno je strateški po sociopolitičkim posljedicama koje izaziva. Pitanje racionalnosti (samoubilačkog) terorizma također je jedno od znanstveno-stručnih prijepora. Ranija istraživanja niza autora (Martin Kramer, Jerrold M. Post, Ariel Merari) ukazivala su da je terorizam fundamentalno iracionalan (Reich, 1990.), dok se kasnije ukazivalo na suicidalni

¹⁷ Također o multidimenzionalnom odnosu na relaciji bombaš samoubojica-teroristička organizacija-društvo vidi Gill, 2007.

terorizam kao na ekstremnu verziju, riječima Thomasa Schellinga „racionalne iracionalnosti“ (*rationality of irrationality*) odnosno kao racionalan oblik djelovanja. Racionalnost je u strateškom modelu bazirana na tri elementa: postojanje stabilnih i konzistentnih ciljeva, analiza okoline i raspoloživih opcija *cost-benefit* pristupom (uloženo-korist) te odabir optimalne opcije djelovanja (Sandler i dr., 2003.; Abrahms, 2008.) što su elementi koji se pronalaze kod (samoubilačkog) terorizma. Odgovor na pitanje racionalnosti samoubilačkog terorizma pruža teorija racionalnog izbora (*rational choice theory*). Uvjerljivu elaboraciju teorije prikazao je Raymond Boudon. Prema njemu, teorija je set šest postulata: 1) bilo koji društveni fenomen rezultat je odluke i akcije individue (*individualism*), 2) ta akcija njihovim akterima mora biti razumljiva (*understanding*), 3) akcija je uzrokovana misaonim procesom pojedinca (*rationality*); 4) što je derivirano iz konsideracija pojedinaca u odnosu na konzekvencije djelovanja (*consequentialism, instrumentalism*); 5) koje akter promatra i u odnosu na njega (*egosim*); 6) akteri djeluju na temelju *cost-benefit* analiza izabirući, u skladu sa ciljevima, najpovoljniju opciju (*maximization, optimization*) (Boudon, 2003.). Očigledno je da je teorija racionalnog izbora primjeren okvir za analizu samoubilačkog terorizma kako s aspekta pojedinca tako i s aspekta terorističke organizacije. No, može li instrumentalna racionalnost u potpunosti objasniti samoubilački terorizam? Ili je u pomoć potrebno pozvati i aksiološku (vrijednosnu) racionalnost. Talijanski sociolog Domenico Tosini tvrdi da koncept instrumentalno-aksiološke racionalnosti u potpunosti objašnjava racionalnost samoubilačkog terorizma. Taj je koncept u stanju razjasniti središnju ulogu kulturalnih i simboličkih elemenata koji opravdavaju i potiču mučeništvo terorista-samoubojica. Naime, pojedini slučajevi samoubilačkog terorizma poduzimaju se bez obzira na njihov konačni učinak. Akt samoubilačkog terorizma, akt žrtvovanja za druge, akt mučeništva naprosto je u pojedinim društvima, posebno islamskim, (ar. *shahid*) vrijednost za sebe bez obzira na konačne učinke. Posvećenost posebnim vrijednostima, a ne konzekvence akcije, uvjetuju odluku o poduzimanju samoubilačkog akta (Tosini, 2009.). Očigledno je da je strateški model primjenjiv na (samoubilački) terorizam. Samoubilački teroristi su racionalni akteri i odluke terorističkih organizacija u pogledu uporabe samoubilačkog terorizma rezultat su strateških kalkulacija. Efikasnost u pogledu ostvarivanja političkih ciljeva primarni je kriterij strateških učinaka samoubilačkog terorizma. U pogledu sposobnosti terorizma da ostvari ciljeve znanstvenostručne studije su višestruko suprotstavljene. Neslaganja postoje već kod generičkog određenja što je to uspjeh terorizma/terorističke organizacije? Radi li se o opstanku terorističke organizacije, održavanju sposobnosti nasilja, tko određuje što je uspjeh: teroristička organizacija ili države koje su njezina meta, jesu li kratkoročni procesni ciljevi uspjeh ili je pak za uspjeh potrebno ostvariti konačne ciljeve? Ranije studije (Walter Laqueur, Thomas Schelling) tvrdile su da ne postoje povijesni slučajevi gdje su terorističke organizacije ostvarile ciljeve i preuzele vlast u državi. Niz autora (Alan Dershowitz, Andrew Kydd i Barbara Walter, Rohan Gunaratna) u kasnijim studijama ustvrdio je da je terorizam, u pogledu ostvarenja konačnih ciljeva, uspješna strategija. Christopher Harmon, pak, u knjizi *Terorizam danas*, ističe kako sve terorističke organizacije ostvaruju inicijalne ciljeve budući da narušavaju normalitet ukupnog

društvenog života i političkog poretka. Empirijske studije ponudile su bitno jasniju sliku u pogledu uspješnosti terorizma. Stručnjaci ugledne američke *RAND Corporation* Seth Jones i Martin Libicki istražili su konačne učinke, odnosno završetak djelovanja svih 648 terorističkih organizacija koje su od 1968. do 2006. djelovale diljem svijeta. Rezultate istraživanja prikazali su u izvrsnoj studiji "*How Terrorist Groups End*" i oni su sljedeći: a) u 43% slučajeva terorističke su organizacije odustale od terora i uključile se u političke procese; b) u 40% slučajeva terorističke su organizacije prestale postojati i djelovati zbog akcija policijskih i obavještajnih snaga (uhićenje i kazneno procesuiranje ili likvidacija pripadnika terorističkih organizacija); c) u 7% slučajeva vojne snage i vojne akcije onemogućile su daljnje djelovanje terorističkih organizacija; d) u 10% slučajeva terorističke organizacije ostvarile su svoje ciljeve i pobijedile. Dakle, terorističke su organizacije u 10% slučajeva ostvarile izravnu pobjedu, dok su u 43% slučajeva odustale od terora i uključile se u legalne demokratske političke procese. Kako je i uključivanje terorističkih organizacija na određen način njihova pobjeda (nisu svladane, priznaju im se legitimitete, ciljevi itd.), očito je da je u 53% slučajeva, u manjem ili većem postotku, terorizam efikasno sredstvo za ostvarenje političkih ciljeva (Jones i Libicki, 2008.). Istražujući učinke 450 terorističkih organizacija koje se nalaze u *Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT)'s Terrorism Knowledge Base* do sličnih rezultata došla je i Audrey Kurth Cronin. Prema rezultatima, 20 terorističkih organizacija (4,4%) ostvarilo je konačne ciljeve (*Full*); 9 organizacija (2%) bitne ciljeve (*Substantial*), dok je 29 organizacija (6,4%) ostvarilo ograničene (*Limited*) ciljeve. Ukupno 58 organizacija (12,8%) ostvarilo je neki od ciljeva. Istovremeno, 17,8% ili 81 teroristička organizacija se uključila u političke procese odnosno strateške političke pregovore sa vladama država (Cronin, 2009:214; 216). Odgovor na pitanje eskalacije samoubilačkog terorizma jest upravo njegova uspješnost koja nalaže bitnu reviziju suvremenih protuterorističkih strategija. Kakvi su strateški učinci samoubilačkog terorizma i je li to efikasna strategija? Analizirajući jedanaest samoubilačkih terorističkih kampanji u razdoblju 1980-2001. američki politolog Robert Pape (Pape, 2003.; 2005.) dokazao je da je samoubilački terorizam uspješan u 54% slučajeva. Komparativnom analizom konačnih ciljeva terorističkih organizacija koje su provodile samoubilačke kampanje (Hamas, Hezbolah, Oslobođilački tigrovi tamijske domovine, Kurdska radnička stranka itd.) uočava se da je riječ dominantno o ostvarenju procesnih, a ne konačnih ciljeva terorističkih organizacija koji su uz to predstavljali ograničene ustupke ciljanih država terorističkim organizacijama. No, iako umjerene važnosti za ciljane države, ti ostvareni ciljevi mogu imati i središnju važnost za terorističke organizacije i društvene grupacije koje ih podupiru. Usto, oni nepobitno dokazuju koercivnu moć samoubilačkog terorizma. Assaf Moghadam podvrgnuo je kritici rezultate istraživanja Roberta Papea. Prema njegovim rezultatima, samoubilački terorizam efikasan je "samo" u 24% slučajeva (Moghadam, 2006.). Zar i to nije zabrinjavajuće za suvremeni svijet?

SOCIJETALNOST SAMOUBILAČKOG TERORIZMA: CASE STUDIES

Sociološko objašnjenje terorizma intelektualno i politički zahtijevan je zadatak. Terorizam je, prema Anthonyju Giddensu, esencijalno sociološko pitanje budući da društveni i kulturni utjecaji pogoduju terorističkom djelovanju (Giddens, 2006.). Eksplanacija i razumijevanje terorizma zahtijevaju objektivno znanje o društvenim odnosima koji ga produciraju. Razumijevanje pak tih društvenih odnosa moguće je u širem socijalnom kontekstu. Prema Austinu Turku sociološki pristup studijama terorizma, kao distinktivnom objektu, jest istraživanje i eksplanacija uzroka, dinamike, eskalacije i deeskalacije terorizma u relaciji s drugim formama političkog nasilja i njegovog utjecaja na stabilnost i promjene sociopolitičkog poretka (Turk, 2004.). Socijalnoznanstveni zaključci ukazuju da se teroriste ne može smatrati "tipičnim članovima društva". Sasvim suprotno, oni su distinktivna grupacija i na mnoge načine njihovo nekonvencionalno ponašanje je izuzetak. Drugim riječima, ni terorizam uopće ni samoubilački terorizam ne događaju se u svim društvima. Oni imaju socijalnu dimenziju. Socijalne dimenzije samoubilačkog terorizma impliciraju usporedbu vrijednosnih sustava više društava, a ne deskripciju pojedinih društava. Pod socijalnim dimenzijama podrazumijevaju se temeljne metode, sadržaji i proizvodi konstrukcije socijalne zbilje od strane pripadnika određene društvene zajednice, koji se tiču njene biti i njenog temeljnog smisla, te predstavljaju temelj socijalne organizacije i njenih različitih funkcija (Žunec, 2007.: 7). Prikaz niza case studies¹⁸ samoubilačkog terorizma ističe kako njegovu socijalnost tako i stratešku logiku i racionalnost.

Hezbollah - počeci modernog samoubilačkog terorizma

Šijitski Hezbollah je nastao u Libanonu u lipnju 1982. godine, nedugo nakon i kao posljedica izraelske vojne invazije, kao rezultat podjele unutar šijitskog nacionalističkog pokreta Harakat Amal osnovanog 1975. godine, pod utjecajem islamističke iranske revolucije i uz izravnu iransku pomoć i naklonjenost Sirije (Norton, 2007.; Bilandžić, 2010.). Od 1982. do 1999. godine sveukupno je u Libanonu izvršeno 39 samoubilačkih napada koji su uključivali 46 terorista-samoubojica. U napadima je ubijeno 900 ljudi. Sve napade je organizirao i koordinirao Hezbollah i bili su usmjereni na američke, francuske i izraelske vojne snage. Njihov je cilj bio prestanak vojne okupacije i političke kontrole Libanona. Izraelska invazija na Libanon u lipnju 1982. godine imala je nekoliko ciljeva: istjerati 15.000 pripadnika PLO-a iz Bejruta, istjerati sirijske vojne snage koje su se u Libanonu nalazile od početka građanskog rata 1975. te pružiti potporu libanonskom političkom režimu koji su predstavljali maronitski kršćani. Pet mjeseci poslije, 11. studenoga 1982. godine izveden je prvi samoubilački udar na izraelski obavještajni stožer u gradu Tyre u Južnom Libanonu. U kolovozu 1982. godine u Libanon su pristigle međunarodne multinacionalne snage koje su činili američka, francuska i talijanska vojska. Njihov je zadatak, kao neutralnih

¹⁸ Studije slučajeva, ukoliko drugačije nije naznačeno u tekstu, prikazane su prema dvije izvrsne knjige: *Cutting the Fuse* (Pape, Feldman, 2010.) i *Suicide Bombings* (Hassan, 2011.).

snaga, bio stabilizirati libanonsku situaciju vezano za odlazak PLO-a. No, ubojstvo libanonskog predsjednika Bašira Gemayela u rujnu 1982. uvjetovalo je daljnji ostanak multinacionalnih snaga što je bilo protivno inetresima Hezbolaha. U travnju 1983. izvršen je samoubilački udar na američko veleposlanstvo u Bejrutu. Dana 23. listopada 1983. godine izvršeni su paralelni udari na američki i francuski vojni stožer u Bejrutu. Do sredine 1984. Amerikanci i Francuzi napustili su Libanon. Tijekom 1985. izvedena su 22 samoubilačka udara na izraelske vojne snage. Izraelci su se povukli u sigurnu zonu u Južnom Libanonu. Od 1986. do 1999. na izraelske ciljeve izvršeno je 10 udara. U svibnju 2000. godine Izraelci su napustili Libanon, nakon čega Hezbolah nije izveo nijedan samoubilački udar. Istjerivanje multinacionalnih snaga uvjerilo je Hezbolah u efikasnost samoubilačkog terorizma kao sredstva za ostvarenje političkih ciljeva. To je potvrđeno istjerivanjem Izraelaca 2000. godine. Samoubilački terorizam Hezbolaha odnio je pobjedu u asimetričnom sukobu s Amerikancima i Izraelcima. Model njegove kampanje postao je uzor terorističkim grupacijama. S obzirom na to da se Hezbolah nije mogao mjeriti s konvencionalnom vojnom moći Izraela i Zapada, strateška logika jest da su se morali okrenuti nekonvencionalnom asimetričnom obliku sukoba koristeći samoubilačke napade kao ultimativni oblik otpora protiv okupatora. Otpor ovoga tipa nikada nije bio namijenjen da dovede do vojnog poraza SAD-a, Francuske ili Izraela, već da nanese toliku štetu da javnost u spomenutim zemljama počne sumnjati u koristi daljnje okupacije Libanona i da se povuku s njegovog teritorija.

Teroristi-samoubojice u organizaciji Hezbolaha bile su osobe čvrsto integrirane u svoje lokalne zajednice koja im je pružala potporu za izvršenje akta. Potpora društvene zajednice za izvršenje akta mučeništva ključna je u poticanju pojedinaca da postanu teroristi-samoubojice. O potpori i priznanju ugleda terorista-samoubojica od strane libanonskog društva dovoljno govori činjenica da se svake godine 11. studenoga slavi kao "Dan mučenika" (*Martyrs Day*) u spomen na prvog bombaša-samoubojicu (1982. godine).¹⁹ Iako u početku nije postojala praksa ostavljanja videoporuka mučenika zbog straha od izraelske odmazde prema njihovim obiteljima, od 1985. godine ostavljanje videozapisa postaje uobičajeno čime se pojačava publicitet mučenika i daje poticaj budućim samoubojicama. To je i stanoviti "društveni ugovor - ugovor o mučeništvu" između terorista-samoubojica i društva u čije ime to čine. Unatoč tome što je Hezbolah islamistički pokret, pokazalo se da religija nije imala presudnog značaja u odluci da se postane mučenik. Od 46 samoubojica (sedam žena) utvrđena je ideološka afilijacija za njih 32. Od tog broja samo je kod petero pronađena direktna motivacija u religijskom fundamentalizmu, dok su ostali bili komunističko-socijalističke ili kršćanske orijentacije. Samoubilačke akte izvršavali su, primjerice, pripadnici Sirijske socijalnacionalističke stranke (*Syrian Social Nationalist Party*), Libanonske stranke Baath (*Lebanese Ba'ath*), Libanonske komunističke partije (*Lebanese Communist Party*), Amala itd. Nijedna od ovih grupacija nema religijsku agendu.

¹⁹ Bio je to 17-godišnji Ahmad Qasir.

Hamas - palestinsko pitanje

Harakat al-Muqawama al-Islamiya, Hamas ili Islamski pokret otpora je nastao 1987. godine kao ogranak Muslimanskog bratstva s početkom prve Intifade. To je sunitska palestinska islamistička organizacija. Širenju Hamasa svoj su doprinos dali Libanon, Iran, Sirija, Jemen, Katar, Saudijska Arabija, dok je od Hezbolaha, kao uspješan model, preuzet *modus operandi*. Uz kratkotrajne ciljeve koji su uključivali otjerivanje Izraelaca s okupiranih područja, dugoročni cilj im je stvaranje islamističke države na povijesnom području Palestine prije granica iz 1967. odnosno trećeg arapsko-izraelskog rata. Uz Hamas na ovom području djeluju i druge organizacije poput Fataha (ar. *Harakat al-Tahrir al-Vatanijja al-Filistinija*), Palestinskog islamskog džihada (ar. *Harakat al-Džihad al-Islami al-Filistini*), Mučeničkih brigada *Al-Aqsa* (ar. *Kata'ib Shuhada al-Aqsa*) ili Narodne fronte za oslobođenje Palestine (ar. *al-Džebha al Šaabija li-Tahrir Filistin* PFLP) koji se međusobno razlikuju u ideološkom te šijitsko/sunitskom opredjeljenju, no zajednički im je nacionalizam u čiju svrhu ne prežu pred korištenjem samoubilačkog terorizma protiv zajedničkog neprijatelja. Dok je Hamas sunitska islamistička organizacija, PFLP je sekularna socijalistička organizacija, Palestinski islamski džihad sunitska je organizacija sa šijitskom revolucionarnom agendom, dok su Mučeničke brigade *Al-Aqsa* sekularni suniti. Hamas se od ostalih terorističkih organizacija na ovome području ističe jer uz političko i vojno krilo ima oformljen i organizacijski dio koji se bavi socijalnim pitanjima. Političko i socijalno krilo su javne grupacije zadužene za političke, administrativne, socijalne i propagandne poslove te za prikupljanje sredstava i regrutiranje, dok je tajno vojno krilo zaduženo za terorističko djelovanje (Levitt, 2006.; Cordesman, 2006.; Bilandžić, 2010.).

Makar Hamas postoji od 1987. godine i zaslužan je za niz terorističkih napada od svog osnutka, samoubilačko djelovanje je započeto tek 1994. kao rezultat neuspjeha arapsko-izraelskog mirovnog sporazuma iz Osla koji je otvorao mogućnost formiranja autonomne palestinske vlade na području Zapadne obale i Gaze (*Oslo Accord*)²⁰ i masakra u Hebronu u veljači 1994. godine kada je ubijeno 29 Palestinaca. Između ostalog sporazum iz Osla je zahtijevao povlačenje izraelske vojske s područja Zapadne obale i pojasa Gaze što Izrael nije učinio do zadanog roka 1994. godine. Kao odgovor uslijedila su dva samoubilačka napada i najava nova tri napada, koji su momentalno zaustavljeni nakon što je izraelski Knesset izglasao povlačenje Izraelaca. To je ohrabrilo Hamas da je moguće prisiliti jačeg aktera na uzmake uz pomoć samoubilačkih napada. Rok potpisan sporazumom iz Osla nije donio nikakve rezultate, no nasilje jest. Neuspjesi sporazuma iz Osla te pregovora u Camp Davidu²¹ 2000. godine doveli su do druge, mnogo nasilnije i smrtonosnije Intifade/palestinskog

²⁰ Deklaracija o načelima uspostave privremene samouprave (*Declaration of Principles On Interim Self-Government Arrangements*) dogovorena je u Oslu 20. kolovoza 1993., dok je sporazum potpisan tri tjedna kasnije u Washnigtonu.

²¹ Neuspješan pokušaj donošenja konačnog rješenja palestinsko izraelskog pitanja održan u Camp Davidu 2000. pod paskom SAD-a i predsjednika Billa Clintona u kojem su sudjelovali tadašnji predsjedavajući za palestinsku samoupravu Yaser Arafat i izraelski premijer Ehud Barak.

ustanka koja je trajala do 2005. godine. Za razliku od prve Intifade (1987.-1993.) u kojoj nije uopće zabilježen samoubilački terorizam, druga je donijela naglu eskalaciju svih oblika nasilja, a pogotovo samoubilačkog terorizma. Ukupno je tijekom druge Intifade izvedeno 106 udara, najviše 2002. kada je zabilježeno 59 samoubilačkih napada, što čini prosjek od 4,9 mjesečno. Intifada završava kad izraelski premijer Ariel Sharon u prosincu 2003. objavljuje da će se Izrael povući iz pojasa Gaze i velikog područja Zapadne obale. Taj je proces započeo krajem 2004., a završio u rujnu 2005. godine. Naglo opadanje samoubilačkih terorističkih napada nakon povlačenja Izraela osnažuje tvrdnju da je ova metoda napada vođena strateškom logikom. Tijekom ranijeg razdoblja samoubilačke akte su izvršavali Hamas i Palestinski islamski džihad, dok su u drugoj Intifadi to činili i PFLP i Mučeničke brigade *Al-Aqsa*. Ukupno su ove organizacije na palestinsko-izraelskom području izvršile 160 samoubilačkih akata, najviše Hamas - 70 akata. Kumulativni pregled samoubilačkih napada pokazuje kako su primarne mete uglavnom bile civilne. Razlog ovome djelomično može biti i činjenica da je puno teže pristupiti vojnim objektima zbog pojačanih sigurnosnih mjera. Spiritualni vođa Hamasa Ahmed Jassin obrazložio je 2001. kako koriste ubijanje civila kako bi postigli svoj strateški cilj prisile okupatorskih snaga da popuste nacionalističkim ciljevima otpora. Većina identificiranih napadača imala je više obrazovanje (*postsecondary*): njih 65%, dok je prosjek tog obrazovanja za ukupnu palestinsku mušku populaciju 18%. Od 183 identificirana napadača, 10 njih bile su žene. Početkom druge Intifade, prema istraživanjima javnog mnijenja, 66,2% Palestinaca smatralo je samoubilački terorizam primjerenim odgovorom izraelskoj okupaciji. Palestinski samoubilački terorizam vođen je političkim razlozima, otporom izraelskoj vojnoj okupaciji te onemogućavanju izraelskog vojnog, političkog i kulturnog utjecaja na području palestinske samouprave. Nakon ostvarenja tih ciljeva i izraelskog povlačenja samoubilački akti su prestali.

Oslobodilački tigrovi tamilske domovine

Terorizam kao *modus operandi* bio je u središtu građanskog rata²² na Šri Lanki koji je trajao od 1983.-2009. godine. Početni uzroci građanskog rata koji je odnio 100.000 života nalaze se u povijesnim kolonijalnim okolnostima. Pod portugalskim i europskim kolonizatorima Tamili su uživali posebnu upravu, dok su kasnije pod Englezima bili i privilegirani u odnosu na ostale etničke skupine na otoku. No, stjecanjem neovisnosti od britanskih kolonizatora 1948. situacija se dramatično promijenila. Neovisnost je ostvarena pod vodstvom većinskog naroda: Singaleza.²³ Tenzije između većinskih Singaleza i manjinskih Tamila započele su odmah nakon stjecanja neovisnosti i bujale su godinama. Započelo je razdoblje singaleške budističke superiornosti i tamilske

²² Analitičari razdoblje građanskog rata dijele u četiri Eelamska rata. Prvi je trajao od 1983. do 1987. godine, drugi 1990. - 1994., treći 1995. - 2001., dok je četvrti trajao od 2006. do 2009. kada je LTTE konačno poražen

²³ Na Šri Lanki živi 21,5 milijuna ljudi. Većinski Singalezi, koji su prema religijskoj pripadnosti budisti, čine 74% stanovništva, dok Tamili, koji su hindusi, prema različitim izvorima podataka, čine 15-18% stanovništva.

subordinacije evidentno kroz niz mjera koje je provela nova vlada: singaleški jezik postao je jedini službeni jezik, budizam je postao favorizirana religija pod državnom protekcijom, a poticalo se i naseljavanje Singaleza na pretežno tamilska područja. Sve je ubrzano vodilo do eskalacije nasilja posebno u sjevernim i istočnim dijelovima države, dominantno tamilskim pokrajinama.

Oslobodilački tigrovi tamilske domovine (LTTE) osnovani su 1976. godine i njihovo osnivanje pojačalo je tamilski separatizam. LTTE su sekularna teroristička organizacija (hindusi prema religijskoj pripadnosti) i njezin je cilj stvaranje neovisne tamilske države (*Eelam*) na sjevernim i istočnim dijelovima otoka. Tijekom 26-godišnjeg građanskog rata samoubilački terorizam bio je sastavni dio vojno-političkih strategija LTTE-a. Imao je tri primarna cilja: a) oblik vojnog djelovanja prema superiornijim vladinim vojnim snagama; b) utjecaj na političke pregovore s vladom Šri Lanke; c) utjecaj na vojne i diplomatske intervencije "treće strane" u pogledu suradnje s vladom. Samubilački akti korišteni su za atentate na političke i vojne lidere, uništenje vojnih postrojenja i postrojbi te sredstvo pritiska, "povećanje cijene koštanja rata" za civilnu populaciju izvan područja vojnih djelovanja. To je do danas najduža samoubilačka kampanja. Specijalizirane grupacije LTTE-a za izvršenje samoubilačkih akata tzv. Crni tigrovi (*Black Tigers*) izvršile su ukupno 116 udara ubivši gotovo 1.700 ljudi.²⁴ Iako inspirirani Hezbolahom u početnom korištenju samoubilačkih udara, LTTE su prva teroristička organizacija koja ih je koristila kao strateško sredstvo (u kombinaciji s različitim taktikama gerilskog djelovanja) (Cronin, 2009.: 57-62). Istovremeno su teroristička organizacija koja je izvela najviše samoubilačkih udara.

Prvi samoubilački akt LTTE je izvršio 5. srpnja 1987., četiri godine nakon početka građanskog rata, udarom na vojnu bazu vojske Šri Lanke (128 ubijenih) u gradu Nelliady na sjeveru države. Razlog zbog kojeg su samoubilački napadi započeli četiri godine nakon inicijalnog sukoba jest taj što je u asimetričnom sukobu postalo izgledno da će vojne snage Šri Lanke poraziti LTTE na domaćem teritoriju na polutoku Jaffni zbog čega su bile potrebne drastične mjere otpora. Indijsko mirovno posredovanje i indijske mirovne snage u Šri Lanki u razdoblju do 1990. nisu donijele rješenje situacije. Uspjele su onemogućiti vojni poraz LTTE-a, ali i doći u sukob s LTTE-om zbog pokušaja njegovog razoružanja što je bio jedan od zadataka mirovnog mandata. Povlačenje indijskih mirovnih snaga otvara vrata novim sukobima između vlasti Šri Lanke i Tamila. Početkom 1990-ih broj samoubilačkih napada rapidno se povećava i uglavnom se bazira na atentate usmjerene na vojne i političke figure, što postaje svojevrsan distinkcijski znak samoubilačkih napada LTTE-a. U 15 samoubilačkih udara u drugom Eelamskom ratu (1990.-1994.) trećina su bili atentati. U samoubilačkom aktu 21. svibnja 1991. u gradu Sriperumbuduru blizu Madrasa, pripadnica LTTE-a, Thenmozhi "Gayatri" Rajaratnam, ubila je indijskog premijera Rajiva Gandhia i još 14 osoba. Taj je akt Tamilske tigrove bitno otuđio od indijskih Tamila i pridonio gubitku podrške i pomoći indijskih vlasti koju su do tada uživali.²⁵ Prema pojedinim

²⁴ U CPOST-u je navedeno da su izvršili 103 udara i ubili 1518 ljudi.

²⁵ Tijekom 1980-ih indijska je vlada pružala logističku i trenažnu potporu tamilskim militantnim skupinama, najčešće u indijskoj regiji Tamil Nadu gdje većinski žive Tamili (30-ak

analizima Rajiv Gandhi je ubijen zbog straha LTTE-a da bi nakon izgledne pobjede na tadašnjim izborima opetovano mogao poslati indijske vojne snage u Šri Lanku što LTTE-u nije bilo u interesu. Dva mjeseca prije u samoubilačkom aktu ubijen je šrilanski ministar obrane Ranjan Wijeratne; u studenom 1992. pomorski zapovjednik šrilanske vojske Clancy Fernando koji je vodio operaciju prekida logističke opskrbe LTTE-a na relaciji između indijske pokrajine Tamil Nadu i poluotoka Jaffna na Šri Lanki, središta LTTE-a; u svibnju 1993. ubijen je predsjednik Ranasinghe Premadasa. U listopadu 1994. godine ubijen je predsjednički kandidat Lionel Gamini Dissanayake. Razlog njegovog ubojstva jest čvrst stav u pogledu razoružanja LTTE-a, za razliku od njegove suparnice i pobjednice na izborima Chandrike Kumaratunge koja je favorizirala pregovore s LTTE-om i postizanje prekida vatre koji je trajao do svibnja 1995. godine. Dakle, LTTE je strateški koristio samoubilački terorizam: kao pritisak za početak mirovnih pregovora, za čijeg trajanja ih nije koristio čekajući ishod pregovora. Treći Eealamski rat (1995.-2001.) jest razdoblje dramatičnog rasta samoubilačkog terorizma: u 62 akta ubijeno je preko 700 ljudi. Vojska Šri Lanke preuzela je kontrolu nad opskrbnim putem LTTE-a između poluotoka Jaffna i Indije. Samoubilački akti stoga su bili usmjereni na vojne snage s ciljem povrata kontrole nad logističkim putevima. U kolovozu 1995. godine LTTE je odbio vladin mirovni plan koji je predviđao federalno uređenje Šri Lanke, težeći i dalje neovisnoj Tamilskoj državi. Kako bi pojačao pritisak na vlasti, mete samoubilačkih akata postali su i civili: u siječnju 1996. u udaru na *Central Bank* u Colombu ubijeno je 90 ljudi, a 1.400 ranjeno; godinu dana poslije, meta je bio šrilanski *World Trade Center*, dok je početkom 1998. u gradu Kandy uništen *Sri Dalada Maligawa (The Temple of the Tooth)*, jedan od najsvetijih budističkih hramova. Do kraja 1990-ih stajališta vlasti prema LTTE-u su se promijenila. Unatoč obećanoj autonomiji predsjednica Chandrike Kumaratunge nije pokrenula pregovore tražeći prethodno razoružanje LTTE-a. Tamilski su tigrovi odgovorili: u prosincu 1999. u samoubilačkom aktu LTTE je ranio predsjednicu Šri Lanke, dok je u siječnju 2000. izvršio neuspješan samoubilački atentat na premijerku Sirimavo Bandaranaike. Međunarodno posredovani politički pregovori započeti 2002. godine koji su razmatrali mogućnost uvođenja "Privremene samouprave" (*Interim Self-Governing Authority*) nisu urodili plodom. Bio je to uvod u opsežne operacije vojske Šri Lanke. U razdoblju 2006.-2009. samoubilački akti LTTE-a usmjereni na vojne zapovjednike i vojna postrojenja nisu zaustavili vojnu ofenzivu. Konačno, u svibnju 2009. Tamilski tigrovi su poraženi (Cronin, 2009.; Hassan, 2011.). Samoubilački akti nakon toga nisu korišteni.

Samoubilački terorizam LTTE-a jest centralna strateška taktika u borbi za nezavisnu tamilsku državu, simbolizirajući odlučnost organizacije, članstva i vodstva. Planiranje i izvršenje samoubilačkih akata od strane specijaliziranih "samoubilačkih eskadrona" (Crni tigrovi) i njihovih subspecijaliziranih dijelova (*Air Tigers, Sea Tigers*) ukazuje na njihovu instrumentalnu racionalnost i altruističke motive. Misiju izvršenja samoubilačkog akta tamilska zajednica naziva "davanje sebe" (tamilski *thatkodai*,

kilometara udaljena od Šri Lanke). No, potpora je obustavljena kada se indijska vlada počela zabrinjavati da će uspješna borba Tamila na Šri Lanki dovesti do težnji za separacijom te iste populacije u regiji Tamil Nadu.

engl. *giving oneself*). Samoubilački akti podržavani su od strane tamilske zajednice, njezina očekivanja bitno su utjecala na odluku o poduzimanju akta. U spomen na prvi samoubilački akt svake godine 5. srpnja slavi se kao "Dan Crnih tigrova" (*Black Tigers Day*) odnosno Dan heroja (*Heroes Day*). Članovi Crnih tigrova isključivo su se dobrovoljno javljali za izvršavanje misija. U 30 godina postojanja LTTE je izgradio snažnu vezu s tamilskom zajednicom stvarajući mogućnosti članovima zajednice da se samoubilačkim aktom žrtvuju za zajednicu. LTTE je bio skrbnik socijalnog i gospodarskog života tamilske zajednice, bio je *de facto* "država u državi" (Hassan, 2011.). Osim toga, LTTE se u svojim samoubilačkim akcijama često oslanjao na žene, izvele su 18% samoubilačkih napada. Nakon samoubojstva članova, LTTE bi glorificirao njihovu smrt javno izlažući njihove slike i održavajući procesije u njihovu čast čime su dobivali veliku podršku za rastući kult mučeništva. Pri izvršenju samoubilačkog akta Tigrovi su također nosili identifikacijske kartice na kojima su pisala njihova imena na tamilskom, engleskom i singaleškom jeziku u svrhu osiguravanja javnog priznanja za počinjenje akta. Zbog zadržavanja tajnosti svi muškarci i žene morali su nositi kapsule kalijevog cijanida oko vrata koju su morali zagristi u slučaju zarobljavanja. Time su pokazivali svoju potpunu posvećenost zajedničkom cilju.²⁶ Obitelji bombaša samoubojica su dobivali financijsku kompenzaciju i mogućnost zaposlenja unutar LTTE-a. Perfekcionizam *modus operandi* LTTE-a pokazao se toliko efikasan da je postao predmetom oponašanja drugih organizacija, između ostalog i Al-Kaide.

ZAKLJUČAK

Samoubilački terorizam jedinstvena je letalna manifestacija političkog nasilja koja od svojih početaka kontinuirano raste doživjevši eskalaciju početkom 21. stoljeća. Sumirajući prikazano moguće je istaknuti nekoliko obilježja samoubilačkog terorizma: 1) samoubilački terorizam je metoda sukoba unutar asimetričnog odnosa moći, teroristi samoubojice su oružje asimetričnog sukoba; 2) samoubilački terorizam se odvija unutar obrnutih strukturalnih uvjeta međunarodnog pritiska slabijih aktera na metu koja je snažniji akter; 3) samoubilački terorizam slijedi stratešku logiku i racionalni izbor, to je planirani, koordinirani te logičan način za ostvarenje ciljeva; 4) religija ne predstavlja osnovni pokretački mehanizam samoubilačkog terorizma. Istražujući osam najvećih samoubilačkih terorističkih kampanji u razdoblju 1980.-2009. (kampanje u Iraku, Afganistanu, Pakistanu, Al-Kaide, Libanonu, u palestinsko-izraelskom sukobu, u Čečeniji i Šri Lanki), Robert Pape i James Feldman u izvrsnoj knjizi *Cutting the Fuse* istaknuli su presudne uzroke suvremenog samoubilačkog terorizma. U razdoblju 1980.-2009. godine 96% samoubilačkih akata bilo je odgovor na vojna djelovanja razvijenih demokratskih država na određenim područjima u svijetu. Otpor inozemnoj okupaciji i politička kontrola određenih teritorija je središnji razlog za eskalaciju samoubilačkog terorizma: 92% samoubilačkih akata u pozadini

²⁶ Nošenje kapsule kalijevog cijanida oko vrata nije bilo rezervirano isključivo za teroriste samoubojice već su ih nosili svi članovi LTTE-a kako ne bi došlo do curenja informacija u slučaju da ih zarobi neprijateljska strana.

ima antiamerikanizam odnosno usmjereni su na američke ciljeve. Bez obzira na takve zajedničke karakteristike treba istaknuti i slučajeve terorističkih organizacija koje su bile suočene s okupacijom ili političkom kontrolom teritorija koji smatraju svojim, a koje nisu koristile/ne koriste samoubilački terorizam (Irska republikanska armija, Baskijska domovina i sloboda) ili pak "bezteritorijalne" organizacije koje koriste samoubilački terorizam (Al-Kaida). Ovi zaključci ujedno su i okvir za traženje adekvatnog odgovora za najsmrtonosniji oblik terorizma - samoubilački terorizam - koji suvremene protuterorističke strategije ne mogu eliminirati. U pogledu organiziranja i izvršenja samoubilački terorizam jeftino je sredstvo, dok njegovo sprečavanje i štete koje nanosi imaju visoku cijenu. Usto, samoubilački terorizam je efikasna strategija. Riječ je dominantno o ostvarenju procesnih, a ne konačnih ciljeva terorističkih organizacija koji su uz to predstavljaju ograničene ustupke ciljanih država terorističkim organizacijama. No, iako umjerene važnosti za ciljanu državu, ti ostvareni ciljevi mogu imati i središnju važnost za terorističke organizacije i društvene grupacije koje ih podupiru. Usto, oni nepobitno dokazuju koercivnu moć samoubilačkog terorizma. Ipak, unatoč efikasnosti, samoubilački terorizam nije prihvaćen od strane terorističkih organizacija kao univerzalno sredstvo.

Terorističke organizacije koje prakticiraju samoubilački terorizam političku kontrolu i okupaciju teritorija shvaćaju kao smrtonosnu prijetnju svojoj političkoj zajednici, društvenim vrijednostima i načinu života. Prijetnje duštvenom tkivu konkretnog društva uvjetuju racionalne strateške protuodgovore kao što je samoubilački terorizam. No, upitno je mogu li se iz te racionalnosti isključiti i emocionalne reakcije kolektivne traume, osvete, poniženja i bijesa - svojevrsne, riječima Riazia Hassana, "socijalne boli". To je i kontekst unutar kojega se socijalno konstruira akt altruističkog mučeništva. Pojedinci neće biti motivirani za samoubojstvo ako zajednica taj akt ne interpretira kao altruističan i društveno relevantan za dobrobit zajednice. Društvo je ono koje iskazuje počast i prihvaća dobrovoljnu smrt pojedinca kao akt mučeništva. Sve organizacije koje prakticiraju samoubilački terorizam njeguju (kult)uru mučeništva interpretiran(u) u religijskom ideološkom diskursu ili pak kao sekularnu besmrtnost. Bez obzira na altruističku interpretaciju i altruizam kao misao vodilju, samoubilački terorizam stanoviti je paradoks. Time se ruše temeljni društveni imperativi postojanja i opstojnosti društva. Naime, pojedinci nisu ovlašteni oduzeti život sebi ili nekom drugom. Nadalje, terorizam nerijetko uzrokuje brutalan odgovor država. Države posežu za altruističkim kažnjavanjem kako bi se eliminirale buduće prijetnje sigurnosti i sociopolitičkom poretku. No, eskalacija i uspješnost (samoubilačkog) terorizma ukazuje da oslanjanje isključivo na represiju nije adekvatan odgovor za eliminaciju terorizma. Paradoks je državne represije i nacionalnih protuterorističkih strategija da za razliku od kakvog-takvog uspjeha u borbi protiv konvencionalnog terorističkog djelovanja nisu pronašle efikasan odgovor za samoubilački terorizam. Nenametljiva mobilizacija za izvršenje samoubilačkih udara u uvjetima društvene solidarnosti moćno je sredstvo terorističkih organizacija. U traženju odgovora na državnu represiju i definirane protuterorističke strategije, terorističke organizacije su vrlo kreativne i posežu za adaptivnim strategijama djelovanja. Samoubilački

terorizam tako je postao moćno sredstvo za ostvarenje političkih ciljeva u rukama desetaka terorističkih organizacija.

LITERATURA:

- Abrahms, Max (2008.) „What Terrorist Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy“, *International Security*, 32 (4): 78-105.
- Arce, G. Daniel; Kovenock, Dan; Roberson, Brian (2009.) *Suicide Terrorism and the Weakest Link*, CESIFO WORKING PAPER NO. 2753, prikazano na: www.CESifo-group.org/wp, učitano 15. prosinca 2011.
- Atran, Scott (2003.) „Genesis of Suicide Terrorism“, *Science*, 299: 1534-1539., prikazano na: www.sciencemag.org, učitano 14. studenog 2007.
- Bilandžić, Mirko (2010.) *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*, Zagreb: Plejada, Synopsis.
- Boudon, Raymond (2003.) „Beyond Rational Choice Theory“, *Annual Review of Sociology*, Vol. 29: 1-21, prikazano na: <http://www.jstor.org/stable/30036958>, učitano 26. studenoga 2010.
- Cordesman, H. Anthony (2006.) *Arab - Israeli Military Forces in an Era of Asymmetric Wars*, Westport, Connecticut, London: Praeger Security International.
- Cronin, Kurth Audrey (2009.) *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Crenshaw, Martha (2007.) „Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay“, *Security Studies*, 16 (1): 133-162.
- Data CodeBook, CPOST Data Research and Collection Manual* (2008.), prikazano na: The Chicago Project on Security and Terrorism, <http://cpost.uchicago.edu/glossary.php>, učitano 8. rujna 2012.
- Gambetta, Diego (2005.) (ed.) *Making Sense of Suicide Missions*, New York: Oxford University Press.
- Ganor, Boaz (2000.) „Introduction: The Rationality of the Islamic Radical Suicide attack phenomenon“, u: IDC Herzliya, ICT Institute for Counter-Terrorism (2000.), *Countering Suicide Terrorism*, prikazano na: <http://www.ict.org.il>, učitano 15. prosinca 2011.
- Gibbs, P. Jack (June 1989.) „Conceptualization of terrorism“, *American Sociological Review*, 54 (3): 329-340, prikazano na: <http://people.uncw.edu/ricej/> učitano 18. rujna 2009.
- Giddens, Anthony (2007.) *Sociologija*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Giddens, Anthony (2006.) „Sociology and Terrorism“, prikazano na: <http://www.polity.co.uk/giddens5/news/sociology-and-terrorism.asp>, učitano 2. studenoga 2012.

- Gill Paul (2007.) „A Multi-Dimensional Approach to Suicide Bombing“, *International Journal of Conflict and Violence*, IJCV, 1 (2): 142–159, prikazano na: <http://www.ijcv.org/index.php/ijcv/article/viewFile/12/12>, učitano 8. rujna 2012.
- Hafez, M. Mohammed (2006.) *Manufacturing Human Bombs: The Making of Palestinian Suicide Bombers*, Washington:United States Institute of Peace Press.
- Haralambos, Michael; Holborn, Martin (2002.) *Sociologija: Teme i perspektive*, Zagreb: Golden marketing.
- Harmon, C. Christopher (2002.) *Terorizam danas*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Hassan, Riaz (2011.) *Suicide Bombings*, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Hill, Peter (2005.) „Kamikaze, 1943–5“, u: Gambetta, Diego (2005.)(ed.) *Making Sense of Suicide Missions*, NewYork: Oxford University Press.
- Hoffman, Bruce (2006.) *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press.
- IDC Herzliya, ICT Institute for Counter-Terrorism (2000.), *Countering Suicide Terrorism*, prikazano na: <http://www.ict.org.il>, učitano 15. prosinca 2011.
- Jones G. Seth; Libicki, C. Martin (2008.) *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa'ida*. Santa Monica: RAND.
- Kalanj, Rade (1994.) *Moderno društvo i izazovi razvoja*, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Kearns, Trevor Conan (2010.) *Key Concepts in American History: Terrorism*, New York: Chelsea House.
- Laqueur, Walter (1977.) *Terrorism*, London, Weidenfeld and Nicholson.
- Laqueur, Walter (1987.) *The Age of Terrorism*, Boston: Little Brown.
- Levitt, Matthew (2006.) *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*, New Haven and New York: Yale University Press and The Washington Institute for Near East Policy.
- Lizardo, Omar (2008.) „Defining and Theorizing Terrorism: A Global Actor-Centered Approach“, *Journal of World-Systems Research*, XIV (2): 91-118, prikazano na: <http://jwsr.ucr.edu/archive/vol14/index2.html>, učitano 12. veljače 2010.
- Lutz, Brenda; Lutz, James (2010.) „Terorizam“, u: Collins, A. (2010.) (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura.
- Moghadam, Assaf (2005.) *The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach*, Paper presented for the Harrington Workshop on the Root Causes of Suicide Terrorism University of Texas at Austin, May 12-13, 2005, prikazano na: http://tamilnation.co/terrorism/sri_lanka/moghadam.pdf, učitano 15. prosinca 2011.
- Moghadam, Assaf (2006.) „Suicide Terrorism, Occupation, and the Globalization of Martyrdom: A Critique of Dying to Win“, *Studies in Conflict & Terrorism*, Volume 29 (8): 707-729.

- Norton, Richard Augustus (2007.) *Hezbollah: A Short History*, Princeton: Princeton University Press.
- Pape, A. Robert (2003.) „The Strategic Logic of Suicide Terrorism“, *American Political Science Review*, 97 (3): 1-19.
- Pape, A. Robert (2005.) *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, New York: Random House.
- Pape, A. Robert; Feldman, K. James (2010.) *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Reich, Walter (1990.)(ed.) *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, New York: Cambridge University Press.
- Sandler, Todd; Arce, G. M. Daniel (2003.) „Terrorism & Game Theory“, *Simulation Gaming*, 34 (3): 319-337 prikazano na: <http://sag.sagepub.com/content/34/3/319>, učitano 7. listopada 2010.
- Schmid, P. Alex; Jongman, J. Albert (1988.) *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Schweitzer, Yoram (2001.), „Suicide Bombings - The Ultimate Weapon?“, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, International Institute for Counter-Terrorism (ICT), prikazano na: <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/68/currentpage/25/Default.aspx>, učitano 30. siječnja 2012.
- Sheeky-Skeffington, Jennifer (2009.) *Social Psychological Motivations of Suicide Terrorism: A Community Level Perspective*, Paper presented at the 32nd Annual Scientific Meeting of the International Society for Political Psychology, Dublin, Ireland, 14-17 July 2009., prikazano na: http://www.academia.edu/193087/Social_psychological_motivations_of_suicide_terrorism_A_community_level_perspective, učitano 8. rujna 2011.
- Spencer, Alexander (January 2006.) „Questioning the Concept of ‘New Terrorism’“, *Peace Conflict and Development*, Issue 8, prikazano na: <http://www.peacestudiesjournal.org.uk/>, učitano: 25. rujna 2007.
- Tosini, Domenico (2009.) „A Sociological Understanding of Suicide Attacks“, *Theory, Culture and Society*, 26 (4): 67-96.
- Townshend, Charles (2003.) *Terorizam*, Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Turk, T. Austin (2004.) „Sociology of Terrorism“, *Annual Review of Sociology*, Vol. (30): 271-286.
- Weinberg, Leonard; Pedahzur, Ami; Canetti-Nisim, Daphna (2003.) „The Social and Religious Characteristics of Suicide Bombers and Their Victims“, *Terrorism and Political Violence*, 15 (3): 139-153.
- Žunec, Ozren (2007.) *Goli život: socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Svezak Prvi, Zagreb: Demetra.

SUICIDE TERRORISM: STRATEGIC AND SOCIETAL DIMENSIONS

Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić

Summary

Suicide terrorism, dying which involves killing others, as a form of action which focuses primary on political goals, has been in use since ancient times. It is a form of violent doing in which one's life is a weapon. This deadly terrorist modus operandi escalated at the beginning of the 21st century and since then it has progressively gained more and more attention from the academic community. Suicide terrorism is a method of operation according to which the act of terrorist strike depends on the death of the perpetrator. Premeditated certain death of the perpetrator is the precondition for a successful strike. Unlike the period of the 1980s when the modern suicide terrorism arose and there were in average 3 suicide acts per year, today the number of acts has increased by hundred times on an annual level. Most of the strikes were carried out by secular terrorist organizations. According to the recent research suicide terrorism has escalated in the conditions of military occupation and political control of the territories which the terrorists consider to be their homeland. The point in question is that it is a strategic and rational form of action which involves realization of political goals.

Key words: suicide terrorism, life as a weapon, strategic impacts, rational choice, multi-causal model